

Warszawa, 15.01.2024 r.

Dr hab. Hanna Przybyła-Basista, prof. AEH

Wydział Nauk o Człowieku

Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna

w Warszawie

RECENZJA

pracy doktorskiej mgr Magdaleny Berek-Zamorskiej

Zdolność hedoniczna, przekonania na temat seksualności i satysfakcja odczuwana w relacji jako wyznaczniki funkcjonowania kobiet w sferze seksualnej

Promotor: dr hab. Małgorzata Górnik-Duroese, prof. UŚ

1. Ocena trafności wyboru tematyki i ogólna charakterystyka pracy

Praca doktorska mgr Magdaleny Berek-Zamorskiej dotyczy znaczenia zdolności do odczuwania przyjemności, przekonań na temat seksualności oraz satysfakcji seksualnej i ogólnego zadowolenia ze związku partnerskiego dla funkcjonowania seksualnego kobiet. To ważny temat dociekań badawczych z pogranicza kilku dyscyplin naukowych takich jak psychologia, seksuologia i biologia. I choć prac podejmujących problematykę funkcjonowania seksualnego kobiet powstaje wiele to jednak nie są znane dokładne powiązania pomiędzy zdolnością do doświadczania przyjemności, z uwzględnieniem seksualnej zdolności hedonicznej wraz trudnościami w jej doświadczaniu a konsekwencjami dla funkcjonowania seksualnego kobiet. Takie ukierunkowanie zainteresowań badawczych jest zdecydowanie oryginalne i wnoszące nowe spojrzenie na czynniki potencjalnie istotne dla seksualności kobiet. Wybór tematu uważam za trafny i wartościowy, a pogłębiona refleksja teoretyczno-empiryczna dotycząca wyznaczników funkcjonowania seksualnego kobiet stanowi ważny badawczo problem zarówno biorąc pod uwagę względy poznawcze, jak również możliwości aplikacyjne w postaci sformułowania konkretnych zaleceń dla praktyki.

2. Uwagi o strukturze i redakcji pracy

Praca posiada prawidłowy układ treści odpowiadający logice referowania poszczególnych zagadnień. Struktura pracy odpowiada standardom rozprawy doktorskiej, w której część teoretyczna i empiryczna są ze sobą wyraźnie powiązane. Zawartość w sumie 5 rozdziałów składających się na część teoretyczną (68 stron) przybliży tezy Autorki, zaś część empiryczną otwiera rozdział 6, w którym Autorka charakteryzuje problem badawczy wraz z opisem metodologii badań własnych i przybliżeniem pytań i hipotez badawczych (30 stron). Prezentacja wyników badań w rozdziale 7 wraz z ich interpretacją zawartą w ostatnim 8 rozdziale są najbardziej obszerną częścią pracy (łącznie 82 strony). W dyskusji wyników w rozdziale 8 wcześniejsze rozważania teoretyczne umożliwiają interpretację uzyskanego materiału badawczego. Proporcja części teoretycznej do empirycznej jest właściwa, zgodna ze standardami i oczekiwana, wskazując na przewagę zgromadzonego w części empirycznej materiału z badań i przeprowadzonych analiz statystycznych. Ostatnią część pracy stanowi bibliografia zawierająca bardzo bogatą literaturę, która mieści się na 30 stronach. Rozprawę zamyka spis rycin, spis tabel oraz załączniki i streszczenia w języku polskim i angielskim. Od strony formalnej praca świadczy o opanowaniu warsztatu badawczego i techniki pisanie rozprawy naukowej.

3. Ocena merytoryczna pracy, realizacji celu badań i oryginalnego wkładu autora

Badania nad seksualnością koncentrują się na wielu czynnikach istotnych dla funkcjonowania seksualnego kobiet i ich dobrostanu psychicznego. W niniejszym badaniu obejmującym poza zmiennymi uwzględnianymi także w modelach innych badaczy (takimi jak: zmienne demograficzne, stan zdrowia, religijność, satysfakcja z relacji partnerskiej i satysfakcja seksualna) uwzględniono także i nowe zmienne. I te nowe wątki badawcze uważam za wartościowe i chciałabym je szczególnie podkreślić. Przede wszystkim mam tu na uwadze zmienną wyjaśniającą jaką jest zdolność doświadczenia przyjemności sensorycznej, seksualnej i społecznej, tzn. zdolność hedoniczną jednostki. Kolejną interesującą zmienną mającą znaczenie dla wyjaśniania różnych aspektów funkcjonowania seksualnego kobiet były przekonania na temat seksualności. Zamysł badawczy Autorki wydaje się interesujący zarówno z koncepcyjnego punktu widzenia jak i wartościowy z punktu widzenia aplikacyjnego.

Treści przybliżające tezy Autorki są prezentowane w teoretycznej części pracy. I tak kolejne rozdziały zawierają przegląd literatury dowodząc zasadności doboru zmiennych do modelu badawczego. Rozdział pierwszy poświęcony jest omówieniu zagadnienia przyjemności i zdolności hedonicznej, rozdział drugi poświęcono funkcjonowaniu seksualnemu kobiet, zaś w

rozdziale trzecim znalazły się treści umożliwiające scharakteryzowanie dysfunkcji seksualnych i trudności w tym obszarze. Kolejne dwa rozdziały teoretyczne są dość krótkie. I tak, rozdział (teoretyczny) czwarty koncentruje się na charakterystyce znaczenia przekonań na temat seksualności dla funkcjonowania seksualnego kobiet. Rozdział piąty, ostatni w części teoretycznej, podsumowuje rozważania teoretyczne i analizuje powiązania pomiędzy czynnikami indywidualnymi, relacyjnymi i społeczno-kulturalnymi a trudnościami w funkcjonowaniu seksualnym kobiet w kontekście doświadczania przez nie przyjemności.

Część empiryczną otwiera rozdział szósty poświęcony metodzie badań własnych, a więc zdefiniowaniu problemu i nakreśleniu celu badań oraz zaprezentowaniu własnego, interesującego modelu badawczego wskazującego na przewidywane zależności między zmiennymi. Rozdział zawiera kompletne treści prezentując pytania i hipotezy badawcze, operacjonalizację zmiennych, narzędzia pomiaru, opisując procedurę badań i grupę osób badanych. Pytania badawcze są dobrze uzasadnione merytorycznie, logicznie wynikające z wcześniejszych rozważań teoretycznych. Podrozdział 6.3, w którym zawarto pytania i hipotezy badawcze generalnie został bardzo starannie opracowany, do każdego pytania szczegółowego i każdej hipotezy zostały przywołane / przypomniane argumenty uzasadniające jej postawienie. Dzięki temu ta część pracy zyskała na przejrzystości argumentacji ułatwiając percepcję treści. Fakt ten wart jest podkreślenia i docenienia, bowiem Doktorantka dołożyła tu należytych starań.

Badania zostały przeprowadzone na licznej grupie osób badanych, gdyż wzięło w nich udział 321 kobiet pozostających w związkach partnerskich: małżeńskich i nieformalnych. Autorka przeprowadziła bardzo wnikliwe analizy statystyczne tak porównawcze, jak i korelacyjne, w szczególności z zastosowaniem zaawansowanych metod statystycznych (konfirmacyjne analizy czynnikowe, analizy sieciowe, regresje hierarchiczne, analizy mediacyjne – proste i paralelne - z zastosowaniem metody bootstrappingu). Kierunek analiz statystycznych jest starannie przemyślany i dobrze udokumentowany. Przeprowadzone analizy pozwoliły na uzyskanie szeregu interesujących rezultatów i niewątpliwie są mocną stroną pracy. Wyniki analiz zostały poprawnie zinterpretowane i przedyskutowane. Szczegółowych analiz statystycznych przeprowadzono bardzo dużo, toteż i dużo jest szczegółowych ustaleń. W moim przekonaniu szczególnie ważne są tu wnioski dotyczące znaczenia zdolności hedonicznej w wyjaśnianiu funkcjonowania seksualnego kobiet. Interesujące są zarówno te ustalenia, które nie potwierdziły hipotezy o istnieniu ogólnej zdolności hedonicznej stanowiącej czynnik nadrzędny wobec odczuwania przyjemności w różnych sferach, jak i te które wskazują na istotne zależności pomiędzy skonkretyzowaną zdolnością do odczuwania przyjemności o

charakterze seksualnym czyli seksualną zdolnością hedoniczną a funkcjonowaniem seksualnym (z uwzględnieniem obszarów: pożądania, podniecenia, lubrykacji, orgazmu, satysfakcji oraz doświadczeń bólowych związanych z aktywnością seksualną). Z przeprowadzonych analiz z wykorzystaniem regresji wyraźnie wynika predykcja wartość seksualnej zdolności hedonicznej. Ponadto, wśród ważnych i ciekawych wniosków z badań znajdują się również te, które wskazują na mechanizmy wyjaśniające funkcjonowanie seksualne kobiet, w szczególności mówiące o znaczeniu seksualnej zdolności hedonicznej w wyjaśnianiu różnych aspektów funkcjonowania seksualnego przy uwzględnieniu efektów oddziaływania zmiennych pośredniczących w postaci zadowolenia z relacji seksualnej bądź przekonań (dysfunkcyjnych) na temat seksualności. Co więcej, według założeń koncepcyjnych zobrazowanych na rycinie 3 (s. 81) zdolność hedoniczna może mieć rolę predykcja, ale też może pełnić rolę mediacyjną, w szczególności pośredniczyć w zależności pomiędzy dysfunkcyjnymi przekonaniami na temat seksualności (dotyczącymi obrazu ciała i grzeszności) a funkcjonowaniem seksualnym w obszarze satysfakcji z aktywności seksualnej – w tym wypadku uzyskano efekt mediacji całkowitej. To ważne wnioski z badań i zdecydowanie wnoszące nową wiedzę na temat funkcjonowania seksualnego kobiet.

Generalnie, praca napisana na dobrym poziomie merytorycznym zawierająca szereg ciekawych poznawczo ustaleń. Na szczególne docenienie zasługuje wykorzystanie w projekcie badawczym nowatorskich narzędzi do pomiaru zdolności hedonicznej oraz do pomiaru przekonań na temat seksualności kobiet. W sumie zastosowano cztery nowe na gruncie polskim kwestionariusze zaadoptowane do warunków polskich, z czego w trzech pracach adaptacyjnych brała udział Doktorantka wraz z Promotorką prof. UŚ dr hab. Małgorzatą Górnik-Durose we współpracy zespołem. Mam tu na myśli następujące narzędzia pomiaru: Kwestionariusz Przyjemności i Anhedonii Seksualnej (KPİAS – narzędzie autorskie we współpracy z Promotorką), Kwestionariusz Dysfunkcyjnych Przekonań Seksualnych (SDBQ-PL-K - narzędzie w adaptacji Autorki we współpracy z Autorami wersji oryginalnej) oraz Skalę Czasowego Odczuwania Przyjemności (TEPS narzędzie zaadoptowane przez Promotorkę, Doktorantkę i M. Jacha - członka Zespołu). Do nowych narzędzi wykorzystanych w tym projekcie doktorskim należy również Skala Antycypacyjnej i Konsumacyjnej Przyjemności w Relacjach Interpersonalnych (ACİPS – narzędzie zaadoptowane przez Promotorkę). Opisane w pracy właściwości psychometryczne tych kwestionariuszy nie budzą wątpliwości i są potwierdzone odpowiednimi analizami statystycznymi. Jest to bezsprzecznie walor tej pracy i przeprowadzonych badań, gdyż adaptacja do warunków polskich nowych narzędzi pomiaru

pozwala na podejmowanie nowych wątków badawczych i wyznaczanie nowych zainteresowań badawczych. Co więcej, nowe narzędzia pomiaru po opublikowaniu ich, mają szansę być wykorzystane przez innych badaczy, do czego warto zachęcić Doktorantkę w odniesieniu do kwestionariuszy z Jej udziałem autorskim.

Oceniając całościowo rozprawę doktorską mgr Magdaleny Berek-Zamorskiej mam na uwadze następujące aspekty stanowiące mocne strony tej pracy:

po pierwsze, uwzględnienie w modelu badawczym trzech grup czynników, które potencjalnie mogą oddziaływać na funkcjonowanie seksualne kobiet, z których wartościowe poznawczo i wnoszące nową wiedzę są dwie kategorie zmiennych: zdolność doświadczania przyjemności, w szczególności seksualna zdolność hedoniczna oraz przekonania na temat seksualności,

po drugie, podążając w projekcie doktorskim za pomysłem prowadzenia badań nad seksualnością kobiet z wykorzystaniem wspomnianych powyżej nowych zmiennych Doktorantka uczestniczyła w pracach nad adaptacją zagranicznych narzędzi pomiaru do warunków polskich,

po trzecie, analizy statystyczne zostały starannie zaplanowane będąc źródłem nowej wiedzy o predyktorach i mechanizmach funkcjonowania seksualnego kobiet,

po czwarte, wnioski z badań poszerzają wiedzę na temat funkcjonowania seksualnego kobiet, jak również mają wartość aplikacyjną umożliwiając formułowanie wskazówek praktycznych w ramach oddziaływań psychoedukacyjnych, czy psychoterapeutycznych.

Pozytywna ocena rozprawy nie oznacza, że nie dostrzegam pewnych niedociągnięć, czy niedoskonałości, które poniżej przedstawię. Mają one charakter polemiczny, nie umniejszają wartościowych dokonań Autorki, lecz wymagają wyjaśnień.

Pierwsza uwaga krytyczna odnosi się do grupy osób badanych. Jest to stosunkowo duża grupa kobiet włączonych do analiz statystycznych ($N = 321$ badanych). Z danych zawartych w Tabeli 4 na stronie 110 wynika, że w zdecydowanej większości były to kobiety heteroseksualne (łącznie $N = 298$). Zastanawiające jest zatem, jakie były przesłanki włączenia kobiet o orientacji homoseksualnej (łącznie $N = 22$) oraz 1 osoby deklarującej aseksualność. Wątpliwości nasuwają się z kilku powodów. Biorąc pod uwagę wykorzystywane w badaniu narzędzia pomiaru, kobiety o orientacji innej niż heteroseksualna mogły napotkać problemy z wypełnieniem kwestionariuszy przystosowanych do badań kobiet o orientacji heteroseksualnej. Przykładem

mogą być niektóre twierdzenia zawarte w Kwestionariuszu Dysfunkcyjnych Przekonań Seksualnych (SDBQ-PL-K) w rodzaju: 11. „W sypialni rządzi mężczyzna”, 14. „Seks musi być inicjowany przez mężczyznę”, 18. „Celem seksu jest zaspokojenie mężczyzny”, 26. „Seks służy wyłącznie prokreacji”. Pojawia się też dodatkowe pytanie, czy ten kwestionariusz był walidowany na grupie kobiet heteroseksualnych, czy może także homoseksualnych? Ponadto, kobiety o orientacji wyłącznie lub w jakiejś części homoseksualnej stanowią zdecydowaną mniejszość. A zatem skoro celem badań nie było prowadzenie analiz porównawczych pomiędzy funkcjonowaniem seksualnym kobiet heteroseksualnych i homoseksualnych to może należało wyłączyć te osoby z grupy. Zwykle w badaniach takich jak te, gdzie można spotkać się z różnego typu dysfunkcjami stosuje się dość jasno sprecyzowane kryteria włączania do grupy uczestników badań i wyłączenia z badań. Czy poza wiekiem i byciem w związku partnerskim od co najmniej roku, były w przypadku tych badań stosowane takie kryteria? Zastanawia mnie też zróżnicowanie kontekstu funkcjonowania seksualnego kobiet, gdyż większość mieszka wspólnie z partnerem/ką, ale też część mieszka osobno. Autorka podaje, że jedna trzecia uczestniczek badania mieszka osobno (34,3% - s. 111). Fakt ten mógł być ważnym czynnikiem modyfikującym odpowiedzi w niektórych kwestionariuszach. Mam tu przede wszystkim na uwadze kwestionariusz FSFI (Indeks Funkcji Seksualnych Kobiet) oceniający (w kategoriach częstości) funkcjonowanie seksualne kobiet z uwzględnieniem wszystkich obszarów funkcjonowania w okresie ostatnich 4 tygodni.

Wątpliwości budzą też niektóre pytania zastosowane w Ankiecie Osobowej (s. 229). Otóż wydaje się, że pytanie o doświadczenia związane z operacją w obrębie narządów płciowych jest zbyt ogólne, a odpowiedź: *Tak* lub *Nie* wnosi niewiele informacji pomocnych do wyjaśnienia funkcjonowania seksualnego kobiet. Chodzi tu o pytanie: „Czy kiedykolwiek miałaś przeprowadzony zabieg lub operację w obszarze narządów płciowych?” Ponieważ te informacje są wykorzystywane potem w kilku analizach należałoby zastanowić się nad wartością interpretacyjną tych bardzo ogólnych odpowiedzi udzielonych przez osoby badane.

Kolejna uwaga dotyczy bardzo niskiej rzetelności jednej z podskal Kwestionariusza Dysfunkcyjnych Przekonań Seksualnych (SDBQ) – chodzi to o podskalę „Przekonania o prymacie macierzyństwa” dla której współczynnik Alfa-Cronbacha wynosi 0,40 (por. Tabela 11, s. 118). Pojawia się pytanie, dlaczego Doktorantka nie wyłączyła tej podskali z analiz mediacyjnych (por. np. Tabela 64), czy analiz regresji? (por. np. Model regresji dla seksualnej zdolności hedonicznej – Tabela 67).

O ile nie mam zastrzeżeń do koncepcji doboru zmiennych wyjaśniających funkcjonowanie seksualne kobiet w różnych obszarach i wprowadzeniu do modeli regresji określonego zestawu zmiennych (por. s. 154-164), to pewne wątpliwości budzi posługiwanie się w pewnym zakresie zbliżonym zestawem zmiennych mających potencjalnie predykcyjne znaczenie przy wyjaśnianiu predyktorów seksualnej zdolności hedonicznej (por. Rysunek 8, s. 175 i Tabela 67, s. 176-7). Autorka nazywa te regresje dodatkowymi analizami. Pojawia się jednak pytanie czy te analizy regresji były potrzebne i zostały wystarczająco dobrze uzasadnione teoretycznie. Warto na obecnym etapie, już po przeprowadzeniu wszelkich badań i analiz, rozważyć, czy motywacja do przeprowadzenia tych dodatkowych analiz nie wynikała z chęci wydobycia jak największej liczby informacji z zebranych, bardzo bogatych zresztą, danych.

Kolejna uwaga dotyczy koncepcji zawartości treściowej części teoretycznej, w której dużo miejsca poświęcono funkcjonowaniu seksualnemu i dysfunkcjom seksualnym, natomiast brakuje w moim przekonaniu szerszego przeglądu literatury i wyników badań na temat satysfakcji z relacji partnerskiej i jej związków z satysfakcją seksualną. Ponieważ zmienne te są uwzględnione w modelu badawczym należało się spodziewać, że w pracy znajdzie się szerszy przegląd literatury na ten temat.

Ostatnia uwaga ma charakter drugorzędny i dotyczy schematu raportowania wyników badań własnych, w szczególności odnosi się to do rozdziału 8 i podsumowania wyników w podrozdziale 8.1. Czytając ten fragment pracy odnoszę wrażenie, że przydałby się jakiś klucz do referowania wyników własnych powiązany uporządkowaniem ich pod względem ważności, czy nowości ustaleń. Obecny schemat raportowania wyników nie uwzględnia rozłożenia akcentów, toteż ustalenia ważne, ciekawe, nowatorskie mieszają się z potwierdzeniem znanych faktów z innych badań, czy mniej interesujących poznawczo.

Proszę, aby Doktorantka odniosła się do wyżej omówionych uwag dyskusyjnych podczas publicznej obrony pracy. Poczynione przeze mnie uwagi nie obniżają wartości rozprawy. Niemniej warto, aby z perspektywy zebranych doświadczeń Doktorantka spróbowała zmierzyć się z nimi podczas obrony.

Podsumowując, cała rozprawa doktorska jest oryginalnym dziełem, została opracowana na dobrym poziomie merytorycznym, napisana rzetelnie, tym samym dowodząc bardzo dobrej orientacji Doktorantki w warstwie teoretycznej w zakresie podejmowanej problematyki, zdolności do twórczego i oryginalnego postawienia problemu badawczego i ogólnie kompetencji Autorki w podejmowanej problematyce. Badania własne zostały opracowane

rzetelnie, z dużą starannością świadcząc o kompetencjach metodologicznych Doktorantki i umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Praca posiada szereg walorów zasługujących na uznanie, szczególnie w warstwie empirycznej, a uzyskane rezultaty, interpretacja wyników i wnioski dowodzą kompetencji Autorki jako dojrzałego badacza.

Wniosek końcowy

Biorąc pod uwagę zaprezentowaną powyżej szczegółową ocenę wartości rozprawy doktorskiej przygotowanej przez mgr Magdalenę Berek-Zamorską stwierdzam, że rozprawa spełnia ustawowe wymagania stawiane pracom doktorskim (przepisy ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r.) i zwracam się do Rady Naukowej Dyscypliny Psychologia Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z wnioskiem o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Podpis .....

